

GELENEKTEN GELENLERLE PALU DÜĞÜN ÂDETLERİ

Palu Wedding Rules with Traditional Innovations

Dr. Öğr. Üyesi Birol AZAR¹
Doç. Dr. Venera ANARBEKOVA²

Özet

Sosyal bir varlık olan insan, toplum içinde yaşarken birtakım kurallar zinciriyle karşılaşır. Toplumun kimliğini belirleyen, bireyin toplumdaki ilişkilerini, yaşam biçimini düzenleyen bu davranışlar bütünü, kişiler tarafından zamanla özümseir ve genel davranış haline gelir. Geniş bir zaman diliminde içselleşen bu tutumlar halk kültüründe örf, adet, teamül, gelenek, görenek ve moda olarak adlandırılan davranış biçimlerini oluşturur. Elazığ Palu ilçesindeki bu normlar düğün çevresinde de kemikleşmiş yapısını korumaktadır. Düğün kişinin hayatındaki en önemli geçiş aşamasıdır. Doğum ve ölüm aşamalarında kişiye özel uygulamalar/ritüeller yapılırken evlilik bir yolculuk olarak algılanmış, yol arkadaşının geldiği yerden/baba evinden getirebileceğine inanılan birçok kötülüklerin/olumsuzlukların önüne geçebilmek için özellikle gelin için eski Türk kültüründe gördüğümüz pek çok inanış, uygulama, gelenek, görenek, örf-âdet ve teamüller uygulanmakta sosyal yaşantıyla birlikte yaşamın değişmesine paralel olarak bazı değişiklikler olsa da düğün âdetleri Palu'da yerine getirilmeye çalışılarak bu geçiş aşaması kutsanmaktadır.

Elazığ Palu ilçesinde, önemli bir yere sahip olan düğünlerde birçok inanma ve âdetin oluştuğunu, çeşitli kültürlerin etkisiyle farklı biçimlerle günümüze kadar geldiğini yapığımız derlemeler sonucu öğrenmiş durumdayız.

Çalışmamızın tamamını Elazığ'ın Palu ilçesinden yapılan derlemelerden oluşmakla birlikte geleneğin değişen/değişmeyen yönleri sosyolojik bir tahlile tabi tutularak verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Gelenek, Evlilik, Örf-âdet, Palu, Kültür

Abstract

A human being, a social being, encounters a set of rules while living in society. All these behaviors that regulate the life style of the individual in society, which determines the identity of the society, are absorbed by the people over time and become the general behavior. These attitudes, which have become internalized in a large period of time, constitute the patterns of behavior called customs, customs, customs, traditions, customs and traditions in folk culture. These norms in the Palu district of Elazığ preserve the ossified structure around the wedding. Wedding is the most important transition phase in one's life. Personalized practices and rituals are performed at birth and death stages. Marriage was perceived as a journey. For this reason, many beliefs, practices, traditions, routins and customs that we see in the old Turkish culture are applied especially for the bride in order to prevent many evils and negativities that are believed to be brought from the place where the ler companion det came from (father

¹ Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bil.Fak. TDE Böl./ bazar@firat.edu.tr

² Celalabad Devlet Üniversitesi, Kırgızistan

house). Although there are some changes in parallel with the change in life with social life, this transition stage is blessed by trying to fulfill the wedding traditions in Palu.

We have seen many beliefs and customs in the weddings that have an important place in the Palu district of Elazığ. We have learned from the results of our works that we have come to our day with different forms due to the influence of various cultures.

The entire study consists of compilations from the Palu district of Elazığ and the changing / invariant aspects of the tradition will be given a sociological analysis.

Key Words: Tradition, Marriage, Customary, Palu, Culture

Giriş

Sosyal bir varlık olan insan, yaşamını bir toplum içinde sürdürmek zorundadır. Ancak buradan toplumsal yaşamın kendiliğinden gerçekleştiği sanılmamalıdır. “Bencil ve özgecil duygularla yüklü olan insan toplumsal yaşamı sürdürebilmek için birtakım davranış kuralları ile kendini bağlı kılmıştır.” Farklı biçimlerde ortaya çıkabilen bu davranış kuralları incelendiğinde, insanların ilkel devirlerinden itibaren sosyal norm dediğimiz³ bu kuralları kabul noktasında yaşamın ve düzenin gereği /zorlaması olarak fazla zorlanmadan ayrıma gitmeden kabul ettikleri görülmüştür. Sosyal normların veya davranış kurallarının aralarında ayırım gözetilmeden uygulanması toplumsal yaşamı karmaşık bir bütün halinde görmemize sebep olmaktadır. İnsanın normatif düzeni anlamındaki toplumsal düzen doğal düzen ile bir tutulamayacağından, bu alandaki “olması gereken” düşüncesinin yansıttığı değerlerin olabildiğince belirgin bir şekilde ortaya konulması gerekecektir.

Toplumsal düzenin sağlanmasına yönelik değerlerin yaşama düzenine yansması; ekonomik, hukuk, ahlak, örf ve âdetler, dil, sanat gibi değerlerin yaratılmasına götürür.

İnsanların belli davranış biçimlerine “olması gereken” düşüncesini de ekleyerek uymaları/uymamaları, hukukun uygulama alanına da girebildiği gibi hukuk sosyologlarının ve hukukçuların yanında halkbilimcilerinin de inceleme/araştırma alanına girmektedir.

“Toplumsal yaşam akışı içinde toplumu oluşturan insan ve insanlardan meydana gelen topluluklar arasındaki ilişkilerin devamı beklentiler, yasaklar, kaçınmalar ve kalıp davranışlara dayanarak devam eder. Sosyal normlar kavramı içinde yer alabilecek bu tür davranış ve tutumlar toplumda düzenleyici ve denetleyici rol üstlenmişlerdir. İnsan ve toplum yaşamında, neleri yapmak nelerden sakınmak gerektiği, diğer bir söylemle sosyal denetimi sağlamak, çevre koşulları içinde belirlenen sosyal normlarla gerçekleşir” (Artun, 2005: 128). İnsan davranışlarının alışılmış şekillerinin ne zaman bağlayıcılık niteliği kazandığı, etnografik araştırmaların yetersizliği nedeniyle açık ve kesin olarak belli olmamasına rağmen insanların eskiden beri belli eylem şekillerine karşı

³ Sosyal yaşamda insanların ve grupların tavır ve davranışları bazı kurallara ve otoriteyi belirten standartlara göre örgütlenmiştir; bu standart ve kurallara sosyal norm adı verilmektedir.

kuvvete dayanan tepkiler gösterdikleri bilinmektedir. İlkel insan belli bir kuralı bağlayıcı saydığı için değil alışılmış olana aykırı eylemler onu psikolojik açıdan rahatsız ettiği için tepki göstermiştir. Yeniliklere karşı duyulan kuşkular, belli eylem şekillerinin bağlayıcı bir nitelik kazanmasını sağlamaktadır.

Normların denetleyici ve düzenleyici etkilerinin gücü her insan grubunda, davranışlar üzerinde toplum oluşturanların uzlaşmalarıyla gerçekleşir. Bu uzlaşma sonucu normatif bir toplumsal yaşam biçimi doğar. Toplum içindeki eylemlerin eski çağlara inildikçe düzenli ve alışılmış olana yöneldiğini söyleyen Weber, alışılmış olandan sapmanın ruhsal bakımdan ortalama insan için, organik bozukluklar kadar rahatsızlık verici olduğunu ve muhtemelen bu nedenle, düzenli olanın (alışılmış olanın) sürekliliğinin bu şekilde güvence içine alındığını söylemektedir. (Işıktaç, 2009:2))

Birey toplum içindeki yaşantısını sürdürebilmek için hangi davranış biçimleri ile sosyal reaksiyon dışında kalabileceğini ve karşı taraftan hangi davranış biçimlerini bekleyebileceğini bilmek durumundadır. Esasında “ itaat, özdeşleme ve benimseme”yi barındıran bağlayıcılık topluma uyumu sağlar.

Yaşamı düzenleyen toplumsal/sosyal normlar gerek din, gerek örf ve âdet gerekse ahlak ve hukuk kuralları olsun aynı statü içindedir. Tarihi süreç içerisinde bu birliktelikten önce örf ve din kuralları, sonra hukuk en son olarak da ahlak kuralları ayrılmıştır.

Gelişim düzeyi ilerlemiş olan toplumlarda hukuk kuralları dışındaki diğer davranış kuralları da insan davranışlarını sınırlar bunlara uygun davranma insanlar için hukuk kurallarına uyma yükümlülüğü gibi yerine getirilmemesi halinde yaptırımları da beraberinde getirir. Sosyal normların ortak ve belirgin özelliği yaptırımlardır. Yaptırımlar sosyal denetimi sağlamak için bireylerin, grupların, cemaatlerin ve topluluğun üzerinde zorlayıcı, kınayıcı ya da özendiren, ödüllendirici tepkilerini ve baskılarını işletirler. (Örnek 2000:121)

Çok eski zamanlardan beri insan yaşamını düzenleyen davranış kuralları insanların birbirleriyle olan ilişkilerin de doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü, haklı ile haksızı ayırmak amacına yönelmiştir. Uygulanan bu kuralların birbirinden ayrılması ancak insanlığın geçirdiği çok uzun bir gelişim sürecinin sonucunda ortaya çıkabilmiştir. Günümüzde bile bu davranış kurallarını birbirinden ayırma zorunluluğunu duymak bir uygarlık düzeyi sorunudur.

Her ne kadar bu kurallar iç içe geçmiş halkalar gibi toplum yaşamını etkileşeler de özünde bazı farklar bulunmaktadır. Biz burada ayrıntılara girme-den konumuzu oluşturan uygulamaları şekillendiren sosyal norm olarak nitelendirdiğimiz örf-âdet, gelenek-görenek, teamül, töre ve moda üzerinde biraz durup bunların Palu düşünlerini nasıl etkilediklerini sosyal yaşantıyı nasıl değiştirdiklerini göz önüne sermeye çalışacağız.⁴

⁴ Davranış kuralları içerisinde en eski ve yaptırımı bakımından en kuvvetli olanı din kurallarıdır. Din kuralları insanın Tanrısıyla olan ilişkilerini düzenlediği gibi insanın insanla,

Örf, çoğu zaman toplumun katı beklentileri olarak nitelenen birtakım örnek tutum ve davranışlardır. Görgülere dayanılarak alışlagelen anlamında kullanılagelen örf ve âdetler alışkanlık ve gelenek-göreneklerden farklıdır. Türkçemizde “biz babamızdan böyle gördük” deyişi geleneğin halk dilinde dile getirilişidir. Geleneğe göre daha güçsüz, modaya göre daha dayanaklıdır (Işıқтаç, 2009:26). “Eski” ayırtı örf için bir değer olduğu halde, moda için değersizliktir. Örf-âdetler bir süre sonra yitip gidebileceği gibi zamanla daha bağlayıcı bir konuma gelebilir. Örf bugüne kadar olagelen şeylerin bundan böyle de gerçekleşmesini buyurur.

Örf normlarının ortaya çıkışı bir rasyonaliteye dayalı değil, alışkanlıklara ve rastlantılara bağlıdır. Ortaya çıkışları rızaya ve uzlaşmaya dayalıdır. Kavram olarak “örf” bilmek ve tanımak anlamına gelir, âdet ise izlene izlene alışkanlık haline gelen şey demektir. Örf iyi bir şey olarak tanımlanmasına karşın âdet iyi ve kötü alışkanlık olabilir. Örfün anlamında sürekli olarak iyilik bulunmasına rağmen âdet için bu geçerli değildir. Âdetin örf'e göre yaptırım gücü açısından daha esnek bir özelliği vardır. Günlük yaşamla ilgili çeşitli etkinlikler ve kutlamalarda toplumun tüm birim ve kesimlerinde ilişki ve davranış biçimleri âdetlerle biçimlenir. Örfler gibi birçok sosyal içerikli ilişkiyi düzenlemekte ve denetlemektedirler. Örneğin karşılama ve uğurlamalar, yemek ve sofr düzenleri; geçiş dönemleriyle ilgili kutlama ve kutsamalar; kız isteme, nişanlılık ve evlenme usulleri, selamlaşma, hal hatır sorma, bayramlar, mevsimler, törenler, yas tutma, başsağlığı dileme vs. takınılacak tavır ve tutumlar âdetlerin alanına girer (Örnek, 2000:125)

Aynı zamanda belli olay ve ilişkilerde toplumun bireylerince belirli biçimdeki davranışın tekrarlanması ile yavaş yavaş hukuk boyutu da oluşan örf-âdet toplum yaşamını düzenli kılar. Toplumun her üyesini sürekli baskı altında tutan örfler, zorlayıcı, yaptırıcı ya da toplumla uyum içinde olmasını sağlar.

“Kuşaktan kuşağa geçerek gelen, topluluğun üyeleri arasında ortak ve özel bir ruh dolayısıyla sağlam bir bağ kuran her türlü alışkı” (Artun, 2005:131) olarak tanımlanan gelenekler toplumsal ilişkinin uyum içerisinde devam etmesini sağlayan en temel öğelerden birisidir. Toplumda kuşaktan kuşağa geçen kültür kalıtları, alışkanlıklar, bilgiler, beceriler, davranışların genel adı olan gelenekler, tutucu topluluklarca yaşatıldığı sürece gelişmeyi önleyici ve sınır-

insanın toplumla olan ilişkileri konusunda da düzenlemeler getirir. Bu açıdan toplumsal yaşam içerisinde çeşitli yönlendirmelerde bulunmakta, toplumsal düzenin sağlanmasında ve kolektif geçişlerde önemli etkiler göstermektedir. İnsanın insanla ilişkilerini düzenleyen din kuralları; iyi ahlaklı olma, haklara saygılı davranma, iyi ve hayırlı düşünme gibi misyonla karşımıza çıkar. Din kuralları “mutlak iyi”nin gerçekleşmesini sağlar. Bireyin özgürlüğü daha sınırlı ve manevi bir yaptırım söz konusudur. Din kuralları gündelik yaşamın aile, miras, paylaşımı, hak ve vecibeler ilişkin tutumu örf-âdet ilişkilerini etkiler. Toplum içinde bireyin diğer bireylerle davranışlarının ne olacağına yönelik tutumuyla örf-âdet'e kaynaklık ederler. Ahlak kuralları ise hukuk kuralları ile birlikte mutlak adaletin gerçekleşmesini ister. Ahlak her zaman ve her toplum için en genel geçer norm biçimidir. Hukuk ve ahlak kuralları insan davranışları için aynı düzlemde buluşurlar ahlak iyi'nin hukuk adalet'in oluşması için etkileyici bir sosyal normdur.

layıcı bir özellik taşır. Bireylerin ve toplulukların karşılaştıkları sorunlu dönemlerde, gelenekler destekleyici ve düzenleyici yönleri ile toplum yaşamının düzenlenmesinde ve denetlenmesinde önemli roller oynarlar.

Örf-âdet ve geleneğe göre yaptırım gücü daha zayıf olan, bir şeyi eskiden beri görüldüğü gibi yapma alışkanlığı olarak tanımlanan göreneklerin mutlak yerine getirilmesi gibi bir zorunluluğu yoktur. Yeniliğe en açık normdur bu kapsamdaki davranış biçimlerine yenileri eklenebilir. Bireylerin günlük yaşamının düzenlenmesinde aralarındaki sürtüşmeyi azaltmakta, toplumsal ilişkilerin kolaylaşmasında belirleyici rol oynamaktadır (Artun, 2005:132).

Sosyal normlardan sürekli yapılageldiği için oldukça sağlamlaşan âdet ve usuller olarak bilinen teamüller yapılagelen iş, muamele, bir işin oluşu, bir yerde insanlar arasında olagelen muamele olarak bilinir. Tüm bu sosyal normları bünyesinde barındıran, sosyal normlar içinde ahlaki yönüyle ön plana çıkan töre bireylerden uymaları beklenen davranış biçimlerinin ve tutumlarının tümünü içine alır. Katı tutumuyla bireylerin birbirleriyle ve toplumla olan ilişkilerinin düzeylerini ve olması gerekeni belirler.

Tüm bu sosyal normlarla çatışma halinde olup süregelene, olana bir karşı çıkış, isyan olarak görülen moda değişiklik gereksinimi ve özgünlük dürtüsüne dayanan geçici davranış biçimidir.

Sosyal normları hayatın başlıca üç önemli geçiş aşamaları diyebileceğimiz doğum, evlenme ve ölüm anında daha belirgin bir biçimde görmekteyiz. Bu üç önemli aşamanın çevresinde birçok inanç, âdet, töre, tören, ayin, dinsel ve büyüsel özlü işlem kümelenerek söz konusu geçişleri bağlı bulundukları kültürlerin beklentilerine ve kalıplarına uygun bir biçimde yönetmektedir. Bunların hepsinin amacı da kişinin bu geçiş dönemindeki yeni durumunu belirlemek, kutlamak, aynı zamanda da kişiyi bu sırada yoğunlaştığına inanılan tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumaktır. (Örnek, 2000:131)

Geçiş dönemlerinde kümelenen âdetler, gelenekler, töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan işlemler ve uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün ana bölümlerini oluşturur. Türklerin âdet ve inanmalarında etkili olan Türk gelenek ve göreneklerinin bütünü, Türk töresidir. Bugün uyulan/uygulanan birçok âdet ve inanmalar eski Türk inançlarının günümüze gelmiş şekilleridir halk bu âdet, inanma ve bunlara bağlı pratiklerin eski geleneklerden geldiğini bilmektedir. Ritüel işlevini kaybetmiş Türk inanç kalıntılarının âdet adı altında yaşadığı bunlara ait pratiklerin İslamiyet'in bir gereğiymiş gibi kabul edildiğini yaptığımız derlemeler esnasında gözlemlediğimizi söyleyebiliriz.

Geçiş aşamalarının en önemlisi sayılan evlenme/evlilik, kadınla erkeğin aile kurmak için yasaca birleşmeleridir. Kızın ve erkeğin sosyalleşme sürecinin önemli bir aşamasıdır. Evlenme törenleri bağlı bulunduğu kültür tipinin öngördüğü belirli kurallara ve kalıplara uyarlanarak gerçekleştirilir.

Ülkemizde farklı evlenme şekilleriyle karşılaşmaktayız. Kültürel değişimlerin büyük oranda gerçekleştiği kentlerde tanışıp-anlaşarak evlenenler artarken gelenekselliğin ağır bastığı yerlerde hala en etkili evlenme biçimi görücü usulü ile yapılandır. Yöremizde görülen evlenme görülen evlenme biçimlerine kısaca değinirsek en eski biçimlerinden birisi kız kaçırma yoluyla yapılan evliliklerdir. Ülkemizde de bu yolla yapılan evlilikler önemli bir yer tutar. İlk dönem klan ekzogomisi (dıştan evlenme) bir yana bırakılırsa ataerkil kabile ve aşiret dönemlerinde, evliliklerin kız kaçırma biçiminde olduğu bilinmektedir. Ataerkil ailenin temelini oluşturan dıştan evlilik ve kız kaçırma geleneği Türklerde uzun süre, hatta bazı yerlerde günümüze kadar gelmiştir. Yakut ve Altay Türklerinde son zamanlara kadar evlenme, ancak kız kaçırma ile meşru sayılmıştır. Altay Türklerinde bugün bile, erkek ve kız tarafları arasında anlaşma yapıldığı halde, erkek kendi boyunun yiğitleriyle beraber giderek kızı kaçıtır (Erkul, 2002:59)

Bazı yerlerde kız ve erkeğin kaçarak evlenmeleri evliliğin iyi gideceğinin bir işareti sayılmaktadır (Erdentuğ, 1983:58). Tüm olumsuzluklara rağmen kaçarak evlenme de gençlerin birbirlerinin değerini daha iyi bileceği düşünülmektedir. Kız kaçırma olaylarının çeşitli nedenleri vardır. Zorla ya da anlaşarak yapılan kaçma/kaçırma eyleminde en etken sebep başlık parasından kurtulmaktır. Ailelerin ekonomik-kültürel vs. sebeplerden denk olmaması, erkeğin işinin olmaması, fiziki ve ahlaki özellikler vs de kaçırma türü evliliğin sebeplerindendir. Bu yolla yapılan evliliklerde özellikle kız tarafı bazı katı tutumlar sergilemektedir. Yıllarca küz kalmak, kızın evlatlıktan reddedilmesi gibi. Bu tür evliliklerin çoğunda normal evlilik seyri görülmez, kına ve duvak ile geçirtilir. Erkeğin kızın verilmemesi ile kırılan onuru da bu evlenme biçimiyle onarılmaktadır. Kız yerine kızı ait bir şeyin kaçırılması da kız kaçırmakla eş tutulur. Palu'da rastlamadığımız ama Hakkari'de Dezmal Kaçırması denilen bir âdete göre kız çeşmede, yolda ya da evdeyken delikanlı kızın başörtüsünü (dezmalini) zorla çözüp kaçıtır. Dezmalı kaçırılan kız gerçekte kaçırılıp iğfal edilmiş sayılarak oğlan ailesinin kız ailesiyle anlaşmak zorunda olduğu kabul edilir (Uzun, 1992:27). Bu tür bir evliliğin benzeri Kırgızistan'da da görülmektedir. Kırgızlarda kızın başörtüsünü alıp kaçırın kişi eve gider kızın bu evliliğe niyeti yoksa gidip başörtüsünü alır yalnız alırken eşiğe oturan evin yaşlı kadınının da üzerinden atlaması lazımdır, bunu yapan kız kınanır, ayıplanır.

Palu'da başlık parası vermemek, düğün masraflarından kurtulmak, ya da kızı ekonomik bakımdan daha iyi bir talip çıktığında bu tür evlilikler görülmektedir. (Abbas Çelikbaş, Yıldız Demirhan,)

Erkeğin kızı zorla ya da gönüllü olarak kaçırmasının dışında seyrek olarak görülen bir başka kaçma yoluyla evlenme de “ oturak alma/otura kalma”dır. Kızın bohçasını alarak oğlan evine gidip oturmasına halk arasında oturakalma denmektedir. Oturakalma olayında erkeğin kaçırılması söz konusu olmamakla beraber, erkeğin evine gidip oturan kız reddedilmediği takdirde bu olaya sembolik bir şekilde de olsa kız tarafından kaçırılması gözü ile bakılabilir.

Nedeni ne olursa olsun, kız tarafından kız onurunu hiçe sayarak erkek evine geldiği için erkek tarafı çoğu zaman kızı gelin olarak kabul etmektedir. Oğlan evinin kızı istememesi, oğlanın kızı kaçırmaya cesaret edememesi gibi sebeplerle gerçekleşmektedir. Yöremizde oturakalma olaylarında oğlan tarafının gurur duyduğu, övündüğü görülmüştür. Genelde kızın oğlan evine gelip oturma-çağı damat adayı tarafından bilinir. Yani anlaşmalı olarak bu iş yapılır bu nedenle kızı büyük değer verilir (Uzun, 1992:33)

“Kızın oğlana kaçmasıdır. Kız tarafı için utanılacak bir durum olduğundan epeyce dargın kalındığı halde oğlan tarafı için övünme meselesidir.” (Meryem Aydın)

Özellikle Doğu ve Güney Doğu Anadolu Bölgesinde görülen bir evlenme biçimi de Berdel/Berder evliliğidir. Başlık sorununu ve yükümlülüğünü ortadan kaldıran bu tür evlilik hem kızı hem oğlu bulunan iki ailenin karşılıklı olarak çocuklarını evlendirme suretiyle gerçekleştirilen bir evlenme biçimidir. Bu tür evliliklerin görülme sebeplerinin başında ekonomik yeterlilik gelmektedir. Başlık ve düğün masraflarını karşılamayacak kadar fakir olan veya ailelerin evlenmelerine izin vermeyeceğini bilen bekar iki arkadaş birbirlerinin kız kardeşlerini anlaşılarak kaçırmalar. Erkek ve kızların değiş tokuş edildiği bir görenekten bahseden Erdentuğ buna “ mübadele usulü ile evlenme” adını verir (Erdentuğ, 1983:30)

Berder tipi evliliklerin bir sebebi de geline gittiği evde iyi davranılması konusudur. Kaynak şahsımız (Sait Bulut) bu yolla evlenenlerden birisidir. Daha askerdeyken kız kardeşine karşılık olarak alınan bir kızla evlendirilmiştir amaç kızın gittiği evde rahat etmesidir bir nevi kızın sigortası olarak evlendirilmiştir.

Ailelerin birbirlerine kız vermeleriyle her iki aile de birbirlerinden aşırı derecede başlık mal vb şeyleri doğal olarak isteyememektedir. Palu’da berder, değişme gibi adlarla yapılan bir evlilik türüdür.

Yörede görülen başka bir evlenme biçimi de “Taygeldi” evliliğidir. Dul kadının eski kocasından olan çocuklarını da alarak dul bir erkekle, dul bir erkeğin eski karısından olan çocuklarını da alarak dul bir kadınla evlenme biçimidir. Bu tür evliliklerde çocukların yaşı uygunsa önce çocuklar sonra da anne-babalar birbirleriyle evlenirler. Temelinde sosyo-ekonomik ve psikolojik etmenler rol oynamaktadır. Bu tür evlilik sosyal hayatın bir denge unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Taygeldi evlilik yöremizde pek yaygın değildir. Yörede bu tür evliliklere “ övey geldi, üvey geldi, ögey evlenmesi” adları verilmektedir. Dul kadınlar ekonomik yönden kimseye muhtaç değillerse evlenmeleri pek görülmemektedir. Dul kadınların evlenmelerinin en önemli nedenlerinden birisi ekonomik diğeri ise çocukların başında bir erkeğin bulunması ihtiyacıdır. Dul erkekler ise çocuklarına ve kendisine bakabilecek bir kadınla ya da kızla evlenerek yuvanın dağılmamasını amaçlamaktadırlar. Bu tür evliliklerde yörede düğün pek yapılmamaktadır.

“Kırk yaşın altında olan dul erkekler genç bir insan gibi bir kızla evlenirler, yaşları kırkın üstünde ise dul bir kadınla evlenir, altmış yaşın üstünde ise evlenmezler.” (Hatice Yılmaz)

Yörede görülen bir başka evlilik çeşidi de Levirat yani kocaları ölen kadınların kayınbiraderlerle evlenmesidir. Bu iki durumda görülmektedir. Kayınbiraderin bekâr veya evli oluşu. Çocuklar açısından en iyi biçimde meşru babalığın amca tarafından yapılabileceğinin çocuğun mal üzerindeki haklarının bir yabancıya geçmeyip aile içinde korunabileceğinin düşünüldüğünde geçerli olan bir evlenme şeklidir.

“ Gelinin çocukları varsa kayınbiraderleriyle evlendirilir yoksa baba evine gönderilir. Gelin ya kayınbiraderleriyle evlendirilir ya da baba evine gönderilir veya kayınbabasının evinde kalır kendi evinde kalamaz, dul kadını korumak gerekir. (Meryem Aydın) Hem malın bölünmemesi hem de namus anlayışı ile gelinin başka/yabancı birisiyle evlendirilmemesi Yahudilerde ve Hindularda da görülmektedir.

Erkeğin karısı sağken ya da öldüğü zaman karısının bekâr olan kız kardeşi ile evlendiği evlilik olan Sorarat da yörede görülmektedir. Hem başlık sorununu hem miras olayını hem de geride kalan çocukların sorununu çözümlemek için yapılan bir evlilik çeşididir. Çocukların üvey anne elinde büyümelerinden teyze yanında daha rahat büyüyeceği düşüncesi de önemli bir etkidir.

Yörede rastlanılmayan bir evlilik çeşidi de “Beşik Kertmesi”dir. Dede Korkut Hikâyelerinde de adı geçen beşik kertmesi yoluyla çocukların nişanlanmaları çok eski bir gelenektir. Bir aileyle akrabalık kurmak isteyen ya da dostluk bağını pekiştirmek isteyen bir ailenin yeni doğmuş kızını yine yeni doğmuş bir erkek çocukla nişanlanması temeline dayanır. Çocukların ergen olunca kendi istekleri dışında nişanlanmaları ve bunu beşiklerine bir kertik atılarak somutlaştırma işlemidir.

Evlilik Çağı-Evlilik Yaşı ve Evlenme İsteğini Belli Etme

Cinsel değişme ve gelişmenin olduğu buluş dönemi (kızlar için 11-13, erkekler için 13-15) kırsal kesimde kız ve erkek için evlenmek yaşı olarak görülmektedir. Yasalarımıza göre evlenme yaşı 18 olmakla beraber 14 yaşını doldurmuş kızla 15 yaşını doldurmuş erkek olağanüstü bir durumun varlığı halinde hakim kararı ile evlenebilmektedir (Örnek, 1995:190). Yöremizde evlilik yaşı 13-15 yaşları arasındır. “ben 14 yaşında kocam 17 yaşında evlendik. Bizde kalan olmazdı 12-18 yaşında evlenilirdi” (Zeyran Bulgak). Yaşı tutmayanlar genelde dini nikâh yapar, yaşları büyütülür, sadece dini nikah yapılır yaş tutunca resmi nikah yapılır (Servet Duman).

Çocukluktan çıkıp ergenliğe girmiş kızın davranışları ve bağımsızlığı/ özgürlüğü sınırlandırılır. Kızın herkese itaat etmesi, az konuşması, utangaç olması beklenir. Çarşıya-pazara gönderilmez. Ergenlik döneminde erkekler asabileşir, büyüklere kafa tutup saldırgan tavırlar takınırlar çocuk olmadıklarını her fırsatta

belirtirler. Gencin ahlakının bozulmaması isteği erkenden evlendirilmesine yol açar (Tezcan, 1998:64-65).

Evlenme yaşına gelen gençler evlenme isteklerini evin büyüklerine söyleyemezler. Çeşitli yollara başvurarak bu isteklerini belli ederler. Ayakkabıları ters çevirme, devamlı of çekme süpürgeyi üstüne oturma (Artun, 1998:28)

Gençlerin kap-kaçak kırması, kapıları hızlı çarpmaları, aşırı derecede kızgın olmaları, kızların inatçı olmaları ev işleri yaparken –ölsün de kurtulsam- gibi sözler sarf etmeleri, yaşı ilerlemişse annelerine içi geçmiş karpuz göndermeleri, aşırı süslenme, saç tarama gibi unsurlar evlilik isteklerinin hal ve hareketler yardımıyla dışavurumudur. Erkekler huysuzlaşır yalnızlıktan, soğuk-tan şikâyet eder, evden ayrılmaktan sık sık bahseder, pilava kaşık batırır, eve geç gelir, sabah geç kalkar, yemek beğenmez, her şeye kusur bulur, somurtur babalarının ayakkabılarını ters çevirerek evlilik isteklerini belirtirler. (Abbas Çelikbaş, Yıldız Demirhan)

Kız Bakma-Kız Görme

Geleneksel kesimde evlenme işine girişme kız bakma, kız arama, kız soruşturma ile başlar. Yörede “görücü çıkma, kız arama, kız bakma, kız beğenme (Nesime Almas), Kasud (Zazaca, Selime Tekataş)” kelimeleri ile ifade edilir. Oğullarını evlendirmek isteyen aileler, önce akrabalarından, komşularından, yakın çevrelerinden başlayarak kız aramaya çıkarlar. “Yabancıdan daha çok akraba olması gözetilir” (Selime Tekataş), halk akraba evliliğine olumlu bakmaktadır. Hatta, “kızımı ele vereceğimeveririm daha iyi” denilmektedir, “televizyonun köyümüze gelmesiyle insanımız bilinçlenmeye başlamış akraba evliliklerine şüphe ile bakar olmuştur.” (Rukiye Bakar)

“Malın dışarıya gitmemesi için amca çocuklarının birbiriyle evlenmesine taraftarız.” (Nesime Almas)

“Kız aramaya görücülük, görücüye çıkma denilir ve oğlan ailesi tarafından gerçekleştirilir (Nesime Almas-Halit Atıcı-Sait Bulut-Zeyran Bulgak- Abbas Çelikbaş-Yusuf Karacımsit).”

Yörede kızlar genellikle görücü usulüyle seçilir, görücü; evlenmek isteyen erkek için kız sormaya gidenlere denilir (Raife Soycan).

Evlenecek kız ve erkekte yaş, fiziksel özellik, karakter, beceri, eğitim durumu gibi bazı özellikler aranır. Kız beğenmede huy, tertip, düzen, çalışkanlık, beceriklilik ve temizlik önem verilen hususlardandır. Yöre insanının tabiriyle aklı başında kız bulmaktır. Evlenecek kızın güzel olması, ev işlerine yatkın becerikli olması, iyi aileden olması, çeyizinin bol olması, dinine bağlı olması gibi özellikler aranır. Erkekte ise içki içmemesi kumar oynamaması başta gelen beklentilerdir. Meslek sahibi olması askerliğini yapmış olması, güçlü kuvvetli olması, iyi bir statüye sahip olması ve aile kökeninin iyi olması da aranılan özelliklerdendir. “Temizliklerine bakarlardı, halıların altına bakarlardı, kızları koklardı, ter kokusu geliyor mu ağzıları kokuyor mu diye öperlerdi. Kahveyi

güzel yapıp yapmadığına bakarlardı. (Raife Soycan). “Önce akrabalar içerisinde aranır. Kızın terbiyeli elinin iş tutması ve güzelliğine önem verilir. Maddi durumu pek önemli değildir (Halit Atıcı). “ kızın evine bir misafir gidip oturulur. Kızın hal ve hareketlerine dikkat edilir. Kız isteneceğini anladığında daha düzenli davranmaya çalışır (Yusuf Karaçimşit)”. “Tavsiye edilen kızların evlerine ilk defa oğlanın anası veya yakınlarından birkaç kadının görücü sıfatıyla gitmeleri ile başlar. Kız tarafı bazen haberdar edilir bazen de edilmez (Zeycan Tokdemir)”. “Kız beğenildikten sonra kızın haberi olmadan kız oğlana gösterilir. Oğlan kızı beğenirse akabadan birisi kız tarafına gidip ağız sorar, kız tarafının niyeti varsa istemeye gidilir (Yusuf Karaçimşit)”.

“Oğlanın beğendiği kız için kızın ailesine önceden haber verilir. Kabul edilen günden önce kadınlar istemeye giderler. Kızın annesi önceden kocası ile konuşur, verilip verilmeyeceği hakkında kadınlara bilgi verir. Sonra erkeğin babası ve aile büyüklerinden sözü geçen birkaç erkek, akşam kızı istemeye giderler söz kesilir (Yusuf Karaçimşit)”. “Kız isteme heyetinde damat adayı genelde bulunmaz. Bazen oğlanın da gittiği olur kız kahve yapar getirir, oğlan kızı beğenirse kahvenin tamamını içer eğer beğenmezse yarısını içer kalkarlar. (Hayriye Birol)”. “Kız oğlanın kahvesinin içine tuz atar, bunun anlamı eğer oğlan sorgusuz sualsiz içerse -ben senin her şeyine razıyım- der, yok içmez ise sıkıntı vardır. Babası kızı verene kadar istenir. Kız gönüllü ise gidilir, gönülsüz ise gidilmez (Hüseyin Tekataş)”. “Bazen üç defa gidilir (Halit Atıcı)”. Kız evi naz evidir. Kız isteme için birden fazla gitme zorunluluğu vardır. İlk istemede vermezler, kız tarafı da oğlan tarafını araştırır. (Emine Aydın). “Kız evi evet deyinceye ya da reddedilinceye kadar gidilir. Bazı köylerde kadın dünüre daha fazla önem verilir (Nesime Almas). “Dünürlere çay, kahve ve pasta ikram edilir. Yemek saati ise yemek verilir (Yusuf Karacimşit)

Kız istenirken birtakım usullere uyulması geleneklerin âdetlerin gözetiminde bu işlemin gerçekleştirilmesi gerekmektedir. “Kız babasının gözüne girmek için birtakım methedici sözler söylenir. Dolaylı yoldan isteklerini kızın babasına iletirler (Mehmet Yiğit). “kız tarafı ile biraz sohbet ettikten sonra kendi oğullarını ve arkasından istedikleri kızı överek konuya girerler (Yıldız Demirhan). “Belirli kalıp ifadeler kullanılır; oğlumuzun huyu iyidir, içkisi, kumarı yoktur, kadir kıymet bilir dedikten sonra Allah’ın emri Peygamberin kavli ile ister (Nesime Almas). “Kızı vermeye niyetleri varsa kız tarafı, gelen dünürçülere çok iyi davranır (Kemal Çınar). “ celeniz mi var? Biraz sabredin abisine ablasına haber verelim derler Ailece danışıp düşünelim size haber göndeririz gibi laflar edilir (Şükrü İnce). “Kızı vermeye niyetleri yoksa, size verecek kızımız yok. Kapıma bacama gelme, inek almıyor, dana emmiyor denir (Nesime Almas). “Kızlarının küçük olduğunu ileri sürerek, çeyizinin hazır olmadığını, ablasının bekar olduğunu, okuyacağını ileri sürerek vermeme niyetlerini belirtirler (Nesime Almas). “Çay, kahve ikram etmezler, kızları için başkalarına söz verdiklerini, damat adayının olumsuz yönlerini sayarak mazeret bildirirler (Mehmet Yiğit). “Yaş mazeretlerini ileri sürerler. Sonra da bu işin

üzerine bir taş koyalım kalsın bu iş olmaz derler Nesime Almas). “Kız verilir ise kız tarafı isteklerini bir liste yapıp erkek tarafına gönderir. Aracı ile bildirirler. Belli bir gün vererek şerbete çağrılır (Nesime Almas). “Kızın annesi, oğlanın annesini çağırır ve verdiklerini bildirir. İşinizi takip edin diye haber gönderirler (Yusuf Karacımışit).

Söz kesme merasimi evliliğin önemli alt başlıklarındandır. Her iki tarafın da çok değer verdiği bir antlaşmadır. Kız isteme aşamasından sonra gelen söz kesimi dünürçülük yoluyla anlaşılan ailelerin bu antlaşmalarını daha geniş bir davetli huzurunda sözle iyice pekiştirmelerine verilen addır.

Eski Türk geleneklerini kaybetmemiş bazı topluluklarda kız ve oğlan tarafı bu antlaşmayı at üzerinde yapar kızın da bu söz kesme işine razı olduğunu belirtmesi amacıyla bir mendil vermesi gerekmektedir. (Uzun, 1992:87)

Yörede söz kesimi genelde “şerbet içme” olarak bilinir. Eskiden yapılan “sakal öpme” şimdi görülmemektedir. Genelde kız ve erkek tarafının yakınlarının çağrıldığı bu merasimde eğlenceler yapılır, şerbetler içilerek tören sona ere. Şerbet burada mühür görevini görmekte ve antlaşmaya meşruiyet kazandırmaktadır. Şerbet içme Perşembe akşamı yapılmakta, oğlan tarafı kız evine gelirken “dilbağı” adıyla bazı hediyeler getirmekte, sembolik bir yüzük takılmaktadır. Yüzüğe takılan kurdela bekârlara verilerek kismetlerinin açılması dilenmektedir. “Söz bohçasında kıyafet, kol saati, yüzük, lif, patik, çorap, iç çamaşırı, kıyafet, ayakkabı, terlik, makyaj seti, parfüm seti, çiçek, lokum, tatlı, çikolata, altın küpe, kolye, gerdanlık, anneye kumaş, görümceye kumaş söz nişanesi olarak götürülür (Hasret Acar-Asiye Ateş).

Söz kesiminde başlık, kardeş halatı ve kıza alınacak eşyalar konuşulur. Zaten bunlar karara bağlandıktan sonra söz kesimi yapılır. Söz kesiminde oğlan ve kız bir arada bulunmazlar, kıza söz yüzüğünü kadınlar kendi aralarında takarlar. Bu esnada defter tutulur. “Deftere kız tarafının istekleri yazılır. Yazılanların alınması zorunludur. Nişan günü kararlaştırılır, başlık konuşulur, halat (kızın yakınlarına verilecek hediyeler) belirlenir. Bu tüfek, tabanca, saat veya para olabilir Söz kesildikten sonra kız evinin duvarından çivi sökülür, oğlan evine çakılır evliliğin sağlam olması amacıyla bu uygulama yapılır (Hüseyin Tekataş).

Genç kızların sözlü olduğu yazmanın üstüne örtü (yörede Hizar denilmektedir) örtülerek belli edilir. Söz’den sonraki aşama nişan merasimidir. Evlenme olayı içinde geline takılan kıymetli eşyalara “nişan” adı verilmektedir. Bu takılar aynı zamanda kız ile erkeği birbirine bağlayan aralarında başlayacak olan ilişkinin bir sembolü niteliğindedir. Oğlanın yüzüğünü kız tarafı, kızın yüzüğünü ise oğlan tarafı alır. Nişan günü, okuyucu kadın tarafından duyurulur. Genellikle evde yapıldığından kız tarafı ve erkek tarafı kendi akrabalarına nişan gününü ve yerini söylerler. Kaçar köyünde, damadın kardeşi akrabalara badem götürerek daveti yapar. Genelde maddi imkânları yetersiz kadınlardan seçilen okuyucular nişan gününü duyurur karşılığında da mendil, çorap, havlu alırlar.

(Uzun, 1992:88). “Karacabağ’da okuyucu yoktur. Söz kesiminde duyurulur (Yusuf Karacımşit).

Nişan kız evinde cumartesi veya Pazar günü yapılır. Nişanda kız kuaföre götürülür, elbiseler alınır, maniler söylenir:

“Kutuya bak kutuya
İçinde var tütüye
Ana gözün kör olsun
Beni verdin kötüye” (Selime Tekataş)

Kız evi gelen topluluğu kapıda karşılar, gelinin yanına oğlanın ablası ya da yakınlarından bir hanım oturur. Mum yakılır, kendiliğinden sönmesi beklenir evliliğin aydınlık olmasını ve mutluluğu simgeler (Mehmet Yiğit). “Eğer mum kendiliğinden sönerse evlilik bir ömür boyu sürecek bir sebeple sönerse evlilikte sıkıntılar olacaktır. Nişandan sonra kız, arkadaşlarıyla oynar, nişan bayrağı taşınmaz (Nesime Almas)”. “Kacar’da nişan bayrağı taşınır. Bir sopanın ucunda oyali bir yazma ve elma vardır. Bu kız evine dikilir buna karşı kız tarafı da ayrı bir yazma bağlar. Hediye bayrakçıya verilir (Hüseyin Tekataş). “Dini nikâh kıyılmışsa kızla-oğlan görüştürülür, şerbette veya nikahta dini nikah kıyılır. Kız ve oğlan vekilleri ile imam bulunur. Mihr-i müeccel adı verilir, bir liste hazırlanır. Bu liste gelinin damattan evlilikleri süresince yerine getirilmesi adına maddi beklentileri sıralar. Boşanma durumunda bu beklentilerin yerine getirilmesi şart konulur. (Nesime Almas-Halit Atıcı-Sait Bulut). “Nikah anında bağlı hiçbir şey olmamasına dikkat edilir, yani yazmanın ucu bile bağlanmaz uğursuzluk sayılır (Remziye Tunç). “Nişan olduktan sonra pazarlık denilen bir usul vardır. Kızı alıp mağazaya götürürler kız elini neye atarsa oğlan onu almak zorundaydı (Zeyran Bulgak). “Dini bayramlarda el öpme ve iftar sofrasına davet vardır (Abbas Çelikbağ).

Nişanda düğün günü belirlendikten sonra büyük bir hızla düğün hazırlığına girilir. Nişanı fazla bekletmek uğursuzluk sayılır. Düğün, evlenme denilen geçiş döneminin en belirgin özelliğidir. Düğünün geleneklere en uygun biçimde yapılmasına çaba sarf edilir. Düğünde amaç, kadın ve erkeğin evliliğini ilan etmek toplumun gözünde geçerli kılmak ve kutsamaktır (Örnek, 1995:93). Düğün töreniyle, gençlerin kuracağı yuva ve ailelerin akrabalık bağları davetlilerin de yardımıyla onaylanmış olur.

Arapça “cihaz” kelimesinden gelen çeyiz; gelin için hazırlanan sandık eşyası, kızın baba evinden götürdüğü mal ve mülktür. Bir kızın olmazsa olmazıdır. Kız beşikte çeyiz sandıkta lafı çeyizin önemini çok güzel anlatmaktadır. Kız çocuğu anne karnına düştüğü andan itibaren anne tarafından yapılmaya başlanır. Çeyiz asma, çeyiz sergileme Anadolu’nun pek çok yöresinde uygulanan bir gelenektir. Çeyiz düğünden bir hafta önce yakın akrabaların görmesi için evin bir bölümünde sergilenir. “Çeyiz görmeye gelen yakın akrabalar tarafından hediyeler getirilir. Çeyiz kız evinden çıkarılırken kızın

erkek kardeşi sandığın üzerine oturur, bahşiş almadan sandığın dışarı çıkarılmasına izin vermez (Nesime Almas-Halit Atıcı-Sait Bulut-Zeyran Bulgak-Abbas Çelikbağ-Yusuf Karacimşit).

Yörede çeyize “veç” adı da verilmektedir (Nesime Alma). “Yazma, lif, kar-yola takımları, kap kacak, mutfak eşyası, havlular, patikler, kaneviçeler, danteller, çorap, minder yüzleri, atların üstüne palan, koca için çanta bulunurdu (Gazal Atıcı). Çeyiz liste halinde tutulur ölünceye kadar kız tarafından saklanırdı (Nesime Almas).

Yörede düğüne davet etme nişana davet ile benzerlik gösterir, okuyucu denilen ihtiyaç sahibi bir kadın tarafından yapılır. Bazı yerlerde “kök” dağıtılır. Daveti yapan kişiye hediyeler verilir. “Karakoçan’da mum dağıtma denilir, Kacar’da Payam adı verilir (Hüseyin Tekataş). “Davet genelde şeker ile yapılır daveti yapan kişiye yumurta, bozuk para verilirdi (Asiye Ateş)

Düğünün en renkli, en yoğun aşamalarından birisi de kına gecesidir. Kına âdeti çok yaygındır. Türk inançlarında seçilmiş, adak edilmiş olanı gösterme inancına göre kına işaretini taşıyan canlı-cansız tüm varlıkların kutsallığına inanılır, onlara dokunulmaz, dokunana uğursuzluk geleceği inancı yaygındır. Bunlar adanmışlar, bir tür koruma altına alınmışlardır (Kalafat, 1995:51).

Kına yakılırken gelinin ve güveğin avucuna konan para kismet içindir. Onları ömür boyu kötülüklerden koruyacağına inanılır. Bir tür saçıdır. Geline al örtülmesi hem albasmasından korunması için hem de kırmızı duvak kızın temiz olduğunu göstermesi açısından önemlidir (Hayriye Birol). Kına öncesi gelin ve güveğinin iki rekat namaz kılması eski inançlarla İslamiyet’in iç içe geçtiğinin göstergesidir. Kına gecesi mutlaka kızın ağlatılması/ağlaması lazımdır. Ağlamayan kız hoş karşılanmaz. Maniler söylenilerek ağlatılır (Nesime Almas-Halit Atıcı-Sait Bulut-Zeyran Bulgak- Abbas Çelikbağ-Yusuf Karacimşit).

Kınayı getir aney
Parmağın batır aney
Bu gece misafirem
Koynunda yatır aney

Süvük ucu kuşkani
Oldum yârin düşküni
Başı açık yalın ayak
Yola düştüm kış günü

“Kınada kayınvalide izin vermeyinceye kadar kız oynamaz gelin-kaynana birlikte oynarsa o yıl bolluk bereket olacak demektir, kına sağ ele yakılır bereket olsun diye, gelinin avucunun içine altın konulur bol kazançlı ev olsun diye bu altın ömür boyu saklanır aynı amaçla, o gece damat tarafından birkaç kişi kız evinde kalır kız alışsın diye (Hayriye Birol). “Kına gecesi tek sayılı mumlar yakılır (Şükrü İnce), yakılacak kınayı, mumu, mendili oğlan tarafı gönderir, kına tabağına gelin parası atılır (Gazal Atıcı), kına yakıldıktan sonra gelin önüne serilen bir basma üzerinde gezdirilir (Nesime Almas), gelinin yüzü hiç açılmaz (Selime Tekataş), damat geline kına yüzüğü verir, kına gecesi kız evinde mutlaka bir şeyler çalınır, bardak, kaşık, çivi vs. uğur sayılır (Abbas Çelikbağ).

Kına gecesinden önce yapılan bir uygulama da gelin ve güveği hamamıdır. Törenin en önemli amaçlarından birisi gelin ve güveğinin temizlenmesi, kötülüklerden arındırılmasıdır. Kına gecesinden sonraki gün gelin alma günüdür. Kız evine çalgılar çalarak, türküler söyleyerek gelen oğlan evi davul zurna ile karşılanır. Gelin baba evinden çıkmadan önce gelinin yakın akrabası tarafından gelinin olduğu odanın kapısı kilitlenir, bahşiş alana dek kapı açılmaz, erkek kardeşi tarafından beline kurdela üç defa dolaştırıldıktan sonra bağlanır. Saflığın temizliğin simgesidir. Gelin çıkarken başından buğday serpilir berketli olsun diye, ayna tutarlar aydın günleri olsun diye. Gelin geldiğin de attan inmez, güveği dama çıkar silah sıkar, çerez, leblebi, ceviz, elma atar gelinin başına çocukları çok olsun diye.⁵ Attan inmeden kayınvalide ve kayınbabadan bir şeyler ister, tosun, ev, bağ, bahçe verilir ama gelin kabul etmez sana aslan gibi oğlumu veriyorum denilince kabul eder, tahta kaşık, bardak, testi kırar, tek seferde kırarsa evde sözü geçen gelin olacaktır, kıramazsa pasif bir gelin olacaktır. Yün sererler ayağının önüne koyun postuna basarak geçer koyun gibi uysal yün gibi yumuşak olsun diye, başında Kur'an-ı Kerim gezdirirler, gelinin eline un, bal çalıp duvara yapıştırmasını söylerler bereketli olup tatlı dilli olsun diye, yeni evine getirebileceği uğursuzlukları dışarıda bıraksın diye cam bardak veya testi kırar (Raife Soyca). Gelin alınırken helallik alınır anasına süt hakkı olarak beşbiryerde alınır, erkek kardeşine 15 bin liralık silah alınır (Hayriye Birol). Düğünden sonraki güne "subha, yüz görme, yüz açımı" adı verilir. Kadınlar kendi aralarında oynar, eğlenir kız evinde getirilen tatlılar yenilir. Düğünden iki hafta sonra el öpme merasimi vardır (Mehmet Yiğit). El öpme birlikteliğin, huzurun uyumun bir göstergesidir.

Palu yöresinde görülen bir âdette düğünden sonra damadın birkaç gün dışarı çıkmamasıdır. Bunu utanmaya bağlarlar. "Kocam evlendikten sonra dışarı birkaç gün çıkmadı çünkü ayıptır" (Zeyran Bulgak), "damat üç gün dışarı çıkmıdı kimseye bakmıdı utanırdı" (Hasret Acar).

Türkiye'de kismet açmaktan başlayarak gerdek gecesine kadar uzayan aşamalar içerisinde uygulanan dinsel, ritüel ve büyüsel içerikli birçok âdet inanç ve pratik vardır. Bunların bir bölümü gelin ve güveğin mutluluğuna yönelik dilek ve pratikler çerçevesinde toplanırken bir bölümü de kara büyü (kötülük büyü) alanına giren işlemler çerçevesinde yer alır.

Âdet ve inanmaların hayatın her döneminde halk üzerinde büyük yaptırım gücü vardır. Âdetler eski kuşaklarla yeni kuşaklar arasında kurulan bir bağlantı zinciridir. Çağın koşullarına göre kendilerini yenilerler statik değil dinamik-tirler. Kültürü korumak onu bilmek ve yaşamakla mümkündür. Geleceğimize aktaramadığımız her kültürel unsur kaybolmakta ve biz geleceğimizi inşa noktasında başka yollara sapmak zorunda kalmaktayız. Bireylerin kültürel kim-

⁵ Türk kültüründe geniş bir yere sahip olan elma şifa kaynağı olarak değerlendirilmiş, verimliliğin, zürriyetin, ebediliğin, gençliğin, güzelliğin, kuvvetin, sağlığın, sevginin inancın sembolü olmuştur. (Şimşek,2008:1)

likleri onlar üzerinde bağlayıcı olduğu oranda bireysel özgürlükleri sınırlandırmakta ama aynı ölçüde bir kimlik kartı işlevini de yerine getirmektedir. Kültürel çeşitliliğimizin aynasını oluşturan ve kısaca somut olmayan kültürel miras olarak adlandırılan mirasın korunması gereksinimine dikkat çekecek adımlar zamanında atılmalıdır. Korumak için önce bilmek lazımdır.

Sözlü Kaynaklar

Abbas ÇELİKBAĞ, Çiftçi, 76 yaş, İlkokul mezunu Gürbuçuk Köyü/Alacakaya

Asiye ATEŞ, Ev Hanımı, 71 yaş, İlkokul mezunu Baraman Köyü/Palu

Emine AYDIN, Ev Hanımı, 47 yaş, İlkokul mezunu Elazığ

Gazal ATICI, Ev Hanımı 65, Topağaç/ Kovancılar

Halit ATICI, Ev Hanımı 75, ilkokul mezunu, Kovancılar

Hasret ACAR, Ev Hanımı, 53 yaş, İlkokul mezunu Seydili Köyü/Palu

Hatice YILMAZ, Ev Hanımı, 43 yaş, İlkokul mezunu Beyhan/Palu

Hayriye BİROL Ev Hanımı, 61 yaş, İlkokul mezunu Seydili Köyü/Palu

Hüseyin TEKATAŞ, memur, 75 yaş, yüksekokul mezunu Kacar/Kovancılar

Kemal ÇINAR, İşçi, 52 yaş, İlkokul mezunu Elazığ

Meryem AYDIN, Ev Hanımı, 56 yaş, İlkokul mezunu Mirahmet Köyü/Palu

Nesime ALMAS, Ev Hanımı 49, Palu

Raife SOYCAN Ev Hanımı, 60 yaş, İlkokul mezunu Seydili Köyü/Palu

Remziye TUNÇ, Ev Hanımı, 55 yaş, İlkokul mezunu Aliaga Köyü/Palu

Rukiye BAHAR, Ev Hanımı, 65 yaş, İlkokul mezunu Elazığ

Sait BULUT, Çiftçi, 40 yaş, İlkokul mezunu Yoncalıbayır Köyü/Kovancılar

Selime TEKATAŞ, ev hanımı, 65, Kacar/Kovancılar

Servet DUMAN, işçi , 49 yaş, İlkokul mezunu Elazığ

Yıldız DEMİRHAN, Ev Hanımı, 42 yaş, İlkokul mezunu Karaçan Köyü/Karakoçan

Yusuf KARACİMŞİT, memur, 54 yaş, ortaokul mezunu, Karacabağ/Palu

Zeyran BULGAK, Ev Hanımı, 83 yaş, Palu

Mehmet YİĞİT, işçi, ilkokul mezunu, 57 yaş, Gümüşyaka/Arıcak

Kaynakça

ARTUN, Erman (2005) *Türk Halkbilim* Kitabevi İstanbul

ERDENTUĞ, Nermin (1983) *Sosyal Adet ve Gelenekler* Kültür Bak Yay. Ankara

ERKUL, Ali (2002) “ Eski Türklerde Evlenme Gelenekleri” *Türkler Ansiklopedisi* Yeni Türkiye Yay. Ankara, s.59-68

IŞIKTAÇ, Yasemin (2009) *Hukukun Kaynağı Olarak Örf-Adet Hukuku* Filiz Kitabevi İstanbul

KALAFAT, Yaşar (1995) *Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri* Kültür Bak Yay. Ankara

ÖRNEK, Sedat Veyis (2000) *Türk Halkbilimi* Kültür Bakanlığı Yay. Ankara

ŞİMŞEK, Esmâ (2008) Ölümsüzlük İlacı Elma Turkish Studies Volume 3/5 Fall s.1.

TEZCAN, Mahmut (1998) *Çocuk Nişanlılığı (Afyon Çayırbağ Köyü Örneği)* Türk Halk Kültürü Araştırmaları Hagem Yay. Ankara

UZUN, Mustafa (1992) Elazığ ve Çevresi Geleneksel Kültüründe Evlenme Fırat Üniv. Sosyal Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi (Basılmamış)